

Брагіна Ю. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри конституційного права*

ПРАВО НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА В УКРАЇНІ: КОМЕНТАРІ ДО КОНСТИТУЦІЇ

Право на свободу думки і слова є невід'ємною складовою демократичного суспільства та однією з основ побудови і розвитку правової держави.

Конституція України в статті 34 гарантує право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» (Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>).

Основною метою даної статті є здійснення порівняльного аналізу доктринального тлумачення даної статті Конституції із застосуванням хронологічного підходу на прикладі коментарів до Конституції України 1996, 1998, 2003, 2010 та 2011 років.

Так, в коментарі до Конституції України 1996 та 1998 року зазначається, що дана стаття відповідає Міжнародному пакту про громадянські і політичні права (ст. 18,19) та Європейській конвенції про захист прав і основних свобод (ст. 10).

Також закріплюється, що ст. 34 Конституції взаємодіє зі ст. ст. 21,23,31,32,35 і її можна розглядати як певний розвиток і конкретизацію положення ч. 3 ст. 15, що забороняє здійснення цензури в Україні (Коментар до Конституції України. Інститут законодавства ВРУ. Київ 1996. – с. 93).

Слід зауважити, що дана коментована стаття розглядала право на свободу думки і слова в першу чергу як гарантію духовної і творчої свободи, не обмеженої ніякою обов'язковою ідеологією (там же. – с. 93). І це зрозуміло, адже від дня проголошення незалежності України до прийняття Конституції пройшло лише п'ять років, і право на свободу думки і слова передбачало звільнення від пережитків радянської ідеології та декларування вільного вираження своїх думок без втручання держави і незалежно від кордонів.

Положення статті також гарантували доступ до засобів масової інформації політичним партіям і рухам, громадським організаціям, профспілкам, кожній окремій людині. Ніхто не може бути примушений до зміни чи висловлювання своїх поглядів і переконань (Коментар до Конституції України. Друге видання, виправлене й доповнене. Інститут законодавства ВРУ. Київ 1998. – с. 91).

Коментована стаття містила визначення інформації та досить суттєвий перелік відомостей, які не підлягають обов'язковому наданню для ознайомлення за інформаційними запитами.

В цілому, коментарі 1996 та 1998 років трактують ст. 34 Конституції України досить вузько, акцентуючи увагу саме на обмеженнях цих прав зі сторони держави.

Коментар 2003 року вперше роз'яснює, що «за допомогою законодавства або інших юридичних засобів неможливо дозволити чи заборонити думку як таку», а отже стаття стосується не будь-якої думки, а лише тієї, яку вже виражено назовні, об'єктивовано шляхом певної фізичної поведінки. Лише така думка здатна зачіпати інтереси інших учасників суспільного життя (Конституція України: Науково-практичний коментар/під ред. В. Я. Тацій. – Харків: Право; Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003 – С. 184). Свобода думки стосується всіх форм мислення і передбачає можливість будь-яких засобів її вираження.

У порівнянні з коментарем 1996, 1998 років, коментар 2003 року окремо відзначає, що в ст.34 йдеться про право кожної людини, а не тільки громадянина України. Також, наголошується на відсутності практичного значення відмінності між вираженням своїх (свобода слова) і чужих думок (свобода поширювати інформацію), тому що вони «на рівних» дозволяються і так само ж обмежуються.

Всі підстави для обмеження цих прав в коментованій статті поділяють на три види: загальносоціальні, особистісні, політичні.

Коментар Конституції України 2010 року в цілому повторює роз'яснення 2003, проте тут робиться акцент на значенні свободи слова як засобу існування громадянського суспільства, в якому люди вільно спілкуються і проголошуються, що без свободи слова не існує демократії (Теліпко В. Е. Науково-практичний коментар Конституції України. Станом на 1 грудня 2010 р./ За ред. Мусяки В. Л. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – С. 116).

Найбільш широко та повно дає тлумачення ст. 34 Конституції України коментар 2011 року. Право на свободу думки і слова відносять до групи громадянських прав і свобод людини і громадянина. Наголошується, що у процесі взаємодії громадянського суспільства і держави його ефективність прямо корелює з тим, наскільки повною та об'єктивною є інформація громадян щодо стану держави, а також тих органів державної влади та їх посадових осіб, на яких покладено виконання державних функцій (Конституція України. Науково-практичний коментар /за ред. В. Я. Тація. Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Х.: Право, 2011 – с. 247).

Розглядається процес становлення в Україні інформаційного суспільства і всіх відповідних змін в життєдіяльності суспільства і людини в Україні в цілому та законодавства в цій сфері зокрема. Так, в останні роки було прийнято ряд важливих законів, наприклад «Про доступ до публічної інформації», «Про інформаційні агентства», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» які покликані забезпечити прозорість і відкритість доступу до публічної інформації.

Таким чином, проаналізувавши різні доктринальні тлумачення ст. 34 Конституції України у різні роки, можна зробити висновок, що з кожним роком право на свободу думки і слова конкретизується, розширюється, і набуває все більшого значення для побудови громадянського суспільства і правової держави.